

Dlatego pozbawił człowieka rzeczywistego konkretniejszej treści działania i umieścił go w bliżej nieokreślonych warunkach społecznych. Zdawał sobie sprawę z historycznej zmienności wszelkich treści.

Wyszedł jednak ze słusznego założenia, że aby powiedzieć czym człowiek być powinien, trzeba odpowiedzieć czym jest on w swojej istocie. Jego odpowiedź dana w teorii jaźni ludzkiej, może budzić poważne wątpliwości w swoich metafizycznych wywodach. Wywody te jednak służą w oświecaniu podniesieniu godności człowieka i wykazują mu odpowiedzialność za własny rozwój. Nie należy też łączyć ich z mątną spekulacją metafizyczną Trentowskiego.

Natomiast jego odpowiedź psychologiczna, po wniknięciu w osobliwe słownictwo Chovanny, nie może budzić większych zastrzeżeń. Tym bardziej, jeśli uwzględni się że opisywał strukturę jaźni z punktu widzenia pedagoga i dla potrzeb wychowania.

Dzisiaj jeszcze psychologia wychowawcza, zmuszona jest przyjmować pewne syntetyczne pojęcia funkcji psychicznych, bez należytej ich precyzji i bez możliwości uściślenia ich treści.^{59/}

Konieczność ta występuje silniej jeszcze w pedagogice.

Pedagogicznie, ideał człowieka rzeczywistego zawiera wiele głębokich myśli i ciekawych rozwiązań, które rzuci Trentowski przy rozpatrywaniu każdej niemal władzy ciała, duszy i jaźni.

Samo łączenie wszystkich władz człowieka rzeczywistego w jedną całość i ciągle podkreślanie że zawsze tylko tę całość kształtujemy, ma doniosłe znaczenie pedagogiczne, do dzisiaj aktualne.

W realizowaniu wymaga zresztą talentu pedagogicznego.

Ideał wychowawczy Chovanny jest kopalnią myśli i, mimo pewnych trudności w zrozumieniu poglądów autora, długo jeszcze stanowić będzie, jako pedagogiczna lektura, potężna, intelektualny bodziec.

59/ S. Baley - Psychologia Wychowawcza w Zarysie, PWN, Warszawa 1958, wyd. IV s. 14 - 15